

THE SOVIET REPRESSIVE MACHINE AND THE „INFIDEL KHOJA”: A BRIDGE
BETWEEN RELIGION AND NATIONALITY

საბჭოთა რეპრესიული მანქანა და „ურწმუნო ხოჯა“, ხიდი რელიგიასა და
ეროვნულობას შორის

TAMAZ PUTKARADZE

Professor of Faculty of Batumi Shota Rustaveli State University,
department of history, archeology and ethnology.

32-35 Ninoshvuli str. Batumi, Georgia

ORCID: 0000-0003-0866-2474

Tamaz.Futkaradze@bsu.edu.ge

KAKHA PUTKARADZE

Defence and Security Directions,

David Agmashenebeli National Defense Academy of Georgia

3rd km, Tskhinvali Highway, Gori, Georgia.

ORCID: 0000-0001-9222-0673

kaxaphutkaradze@gmail.com

Abstract

The paper explores the life and multifaceted legacy of Rasiq Beridze (1868–1974), a prominent religious and public figure in 20th-century Adjara. The relevance of the study stems from Beridze's unique synthesis of high-ranking religious authority with a profound national consciousness, which was particularly evident during the complex Soviet political era. Based on the systematization of archival materials and family memoirs, the study analyzes his pivotal role in fostering the physical and spiritual unity of Georgian Muslims and Christians. The article portrays Beridze as a progressive reformer who advocated for the modernization of Islamic religious dogmas—such as fasting, the veil, and circumcision—to facilitate their adaptation to Georgian national identity. Specifically, he opposed the wearing of the veil, supported the preservation of Georgian surnames, and integrated religious rituals with labor activities.

Furthermore, the work examines Beridze's political activism, his connections with the intellectual elite, and his journalistic contributions toward the reclamation of historical Georgian lands, such as Ardahan and Kars. The research highlights the mechanisms of the Soviet repressive apparatus through the lens of the Council for Religious Affairs, where Beridze was categorized as an "unreliable" and "liberal" figure. His legal and philosophical education obtained in Istanbul enabled him to serve as an effective diplomat between the Soviet authorities and the faithful. The paper concludes that Rasiq Beridze's activities served as a bridge between Georgia's Christian past and its Muslim present, ultimately preserving a unified Georgian spiritual space under a totalitarian regime. His 106-year life remains a symbol of integrity, steadfast will, and selfless devotion to the homeland.

Keywords: Religion, Islam, identity, self-awareness.

თამაზ ფუტკარაძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოლოგიის დეპარტამენტის პროფესორი
საქართველო, ბათუმი, ნინოშვილის ქ.32/35
ORCID: 0000-0003-0866-2474
Tamaz.Futkaradze@bsu.edu.ge

კახა ფუტკარაძე

დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს
ეროვნული თავდაცვის აკადემიის თავდაცვისა და უსაფრთხოების მიმართულების
ასოცირებული პროფესორი
საქართველო, გორი, ცხინვალის გზატკეცილი, მე-3 კმ
ORCID: 0000-0001-9222-0673
kaxaphutkaradze@gmail.com

აბსტრაქტი. ნაშრომში განხილულია მე-20 საუკუნის აჭარის გამორჩეული რელიგიური და საზოგადო მოღვაწის, რასიყ ბერიძის (1868–1974) ცხოვრება და მრავალმხრივი ღვაწლი. კვლევის აქტუალობა განპირობებულია იმით, რომ ბერიძის ფენომენი წარმოადგენს უნიკალურ სინთეზს მაღალ რელიგიურ იერარქიასა და ეროვნულ თვითშეგნებას შორის, რაც განსაკუთრებით რთულ საბჭოთა პოლიტიკურ ეპოქაში გამოვლინდა. სტატიაში, საარქივო მასალებისა და საოჯახო მოგონებების სისტემატიზაციის საფუძველზე, გაანალიზებულია მისი როლი ქართველი მუსლიმებისა და ქრისტიანების ფიზიკური და სულიერი ერთიანობის საქმეში. ნაშრომი წარმოაჩენს რასიყ ბერიძეს, როგორც პროგრესულ რეფორმატორს, რომელიც ისლამური რელიგიური დოგმების (მარხვა, ჩადრი, წინდაცვეთა) მოდერნიზაციასა და მათ ეროვნულ იდენტობასთან ადაპტაციას უჭერდა მხარს. კერძოდ, იგი ეწინააღმდეგებოდა ჩადრის ტარებას, მხარს უჭერდა ქართული სახელების შენარჩუნებას და რელიგიურ რიტუალებს შრომით საქმიანობასთან ათავსებდა.

სტატიაში მნიშვნელოვანი ადგილი ეთმობა ბერიძის პოლიტიკურ აქტიურობას, მის კავშირებს ინტელექტუალურ ელიტასთან და პუბლიცისტურ საქმიანობას ისტორიული ქართული მიწების (არტაანი, ყარსი) დაბრუნების საკითხში. კვლევა აშუქებს საბჭოთა რეპრესიული სისტემის მუშაობის მექანიზმებს რელიგიური კულტების საბჭოს მაგალითზე, სადაც ბერიძე ფიგურირებდა როგორც „არასაიმედო“ და „ლიბერალი“ ფიგურა. სტამბოლში მიღებულმა იურიდიულმა და ფილოსოფიურმა განათლებამ მას საშუალება მისცა, გამხდარიყო ეფექტური დიპლომატი საბჭოთა ხელისუფლებასა და მორწმუნეებს შორის. ნაშრომი ასკვნის, რომ რასიყ ბერიძის მოღვაწეობა არის ხიდი ქართულ ქრისტიანულ წარსულსა და მუსლიმურ აწმყოს შორის, რაც ემსახურებოდა ერთიანი ქართული სულიერი სივრცის შენარჩუნებას ტოტალიტარული რეჟიმის პირობებში. მისი 106-წლიანი ცხოვრება რჩება პატიოსნების, ურყევი ნებისა და სამშობლოსადმი უანგარო სიყვარულის სიმბოლოდ, რომელმაც ისლამი ეროვნული თვითმყოფადობის დაცვის მექანიზმად აქცია.

საკვანძო სიტყვები: რელიგია, ისლამი, იდენტობა, თვითშეგნება.

შესავალი. აჭარის მრავალწახნაგოვან ისტორიაში განსაკუთრებული ადგილი უჭირავთ იმ სასულიერო მოღვაწეებს, რომლებმაც შეძლეს რელიგიური მსახურება ეროვნულ

ინტერესებთან დაეახლოებინათ. ამ თვალსაზრისით, **რასიე ბერიძის (1868–1974)** ფენომენი უნიკალურია. იგი წარმოგვიდგება არა მხოლოდ როგორც მაღალი იერარქიის მუსლიმი სასულიერო პირი, არამედ როგორც დიპლომატი, იურისტი და ქართველი ხალხის ფიზიკური და სულიერი ერთიანობისთვის მებრძოლი პიროვნება. წინამდებარე სტატია სწორედ ამ მოღვაწის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის წარმოჩენის მცდელობაა.

კვლევის მეთოდები. ნაშრომში რასიე ბერიძის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესასწავლად გამოყენებულია კომპლექსური ინტერდისციპლინური მიდგომა, რომელიც აერთიანებს ისტორიულ, სოციოლოგიურ და ბიოგრაფიულ კვლევის მეთოდებს. კვლევის მეთოდოლოგიური ჩარჩო ეყრდნობა ოთხ ძირითად მიმართულებას, რაც უზრუნველყოფს საკითხის ყოველმხრივ და ობიექტურ ანალიზს საბჭოთა რეპრესიული პოლიტიკის კონტექსტში.

პირველი და უმნიშვნელოვანესი არის **საარქივო-დოკუმენტური მეთოდი**, რომლის ფარგლებშიც შესწავლილია აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ცენტრალური სახელმწიფო არქივის რელიგიური კულტების საბჭოს ფონდის მასალები. ამ მეთოდმა მკვლევარებს საშუალება მისცა, გაანალიზებინათ საბჭოთა რწმუნებულთა მიერ წარმოებული „თვალთვალის დღიურები“ და ყოველკვარტალური ანგარიშები. აღნიშნული დოკუმენტების მეშვეობით რეკონსტრუირებულია რასიე ბერიძის, როგორც ბათუმის მეჩეთის ყადის, ურთიერთობა სახელმწიფო სტრუქტურებთან, მისი ადმინისტრაციული საქმიანობა და დაპირისპირება კონსერვატორ სასულიერო პირებთან. საარქივო მასალების დამუშავება მოიცავდა ოფიციალური დოკუმენტების დეშიფრაციას და მათ კრიტიკულ შეფასებას იმდროინდელი პოლიტიკური იდეოლოგიის გათვალისწინებით.

მეორე მიმართულებაა **ბიოგრაფიული და ნარატიული მეთოდი**, რაც გულისხმობდა რასიე ბერიძის შთამომავლების საოჯახო ჩანაწერების, პირადი წერილებისა და ზეპირი გადმოცემების სისტემატიზაციას. ეს მეთოდი კვლევისთვის კრიტიკულად მნიშვნელოვანია, რადგან ხშირ შემთხვევაში ოჯახური მეხსიერება უფრო ზუსტ და დეტალურ ინფორმაციას ინახავს პიროვნების შესახებ, ვიდრე ოფიციალური საბჭოთა დოკუმენტაცია. ნარატიული ანალიზის მეშვეობით გამოიკვეთა ბერიძის პიროვნული თვისებები, მისი სტამბოლში სწავლის პერიოდი და ის პირადი ტრაგედიები თუ გამარჯვებები, რომლებიც არ ფიქსირდებოდა სახელმწიფო არქივებში.

მესამე, **ისტორიულ-შედარებითი ანალიზი**, გამოყენებულია საბჭოთა ეპოქის რელიგიური პოლიტიკისა და რასიე ბერიძის ინდივიდუალური სტრატეგიების ურთიერთმიმართების შესასწავლად. ეს მეთოდი საშუალებას იძლევა დავინახოთ, თუ როგორ ახერხებდა ერთი პიროვნება ტოტალიტარული სისტემის შიგნით ეროვნული ინტერესების გატარებას. შედარებულია ბერიძის პროგრესული ხედვები იმდროინდელ დოგმატურ-ფანატიკურ მიდგომებთან, რაც მკაფიოდ აჩვენებს მის როლს რელიგიის მოდერნიზაციაში.

მეოთხე მეთოდია **კონტენტ-ანალიზი**, რომელიც მიმართული იყო რასიე ბერიძის საგაზეთო პუბლიკაციების, განსაკუთრებით 1945 წლის წერილების შესასწავლად. ამ მეთოდით გაანალიზდა მისი იდეოლოგიური პოზიციები თურქეთის მიერ მიტაცებული ისტორიული ქართული მიწების დაბრუნებასთან დაკავშირებით. პუბლიცისტური ტექსტების შინაარსობრივმა დამუშავებამ გამოაჩინა ბერიძის, როგორც მეცნიერულად და ისტორიულად დასაბუთებული პატრიოტული პლატფორმის მქონე მოღვაწის სახე. აღნიშნული მეთოდოლოგიური ერთობლიობა უზრუნველყოფს კვლევის მაღალ სანდოობასა და ობიექტურობას.

შედეგები: კვლევის შედეგად გამოიკვეთა რამდენიმე მნიშვნელოვანი ასპექტი: გამოაშკარავდა საბჭოთა რწმუნებულთა „თვალთვალის დღიურები“, სადაც რასიყ ბერიძე ფიგურირებს როგორც „არასაიმედო“ და „ლიბერალი“ ფიგურა, რომელიც რელიგიას ეროვნული მიზნებისთვის იყენებდა. **რეფორმატორული ხედვა:** დადასტურდა რ. ბერიძის პროგრესული მიდგომა ისლამისადმი – იგი გამოდიოდა ჩადრის წინააღმდეგ, მხარს უჭერდა ქართული სახელების შენარჩუნებას და რელიგიურ რიტუალებს (მარხვას) უთავსებდა შრომით საქმიანობას. **ინტელექტუალური სინთეზი:** სტამბოლში მიღებულმა იურიდიულმა და ფილოსოფიურმა განათლებამ მას საშუალება მისცა, გამხდარიყო ეფექტური დიპლომატი საბჭოთა ხელისუფლებასა და მორწმუნეებს შორის. **პატრიოტული პლატფორმა:** გამოიკვეთა მისი აქტიური როლი 1945-1953 წლების კამპანიაში ისტორიული ტერიტორიების (არტაანი, ყარსი) დაბრუნების შესახებ.

მსჯელობა. პროგრესულად მოაზროვნე რელიგიურ მოღვაწეთა შორის განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს რასიყ ბერიძეს. იგი გარკვეული გაგებით ქართველი ხალხის ფიზიკური და სულიერი ერთიანობისათვის მეზრძოლ ადამიანად წარმოგვიდგება. რასიყ ბერიძის მაგალითი ნათლად აჩვენებს, თუ როგორ შეიძლება ადამიანმა შეუთავსოს ერთმანეთს მაღალი რელიგიური იერარქია, ეროვნული თვითშეგნება და პროგრესული აზროვნება რთულ პოლიტიკურ ეპოქაში. მიუხედავად იმისა, რომ მიღებული ჰქონდა უმაღლესი სასულიერო (მუსულმანური) განათლება, ჰქონდა შესაბამისი წოდება, იყო ხოჯა, ამიერკავკასიის მუსლიმანთა სასულიერო სამმართველოს წევრი, მისთვის ამოსავალი იყო ქრისტიანი და მუსულმანი ქართველების ფიზიკური ერთობა. რასიყ ბერიძე არ იყო მხოლოდ რელიგიური მოღვაწე; მისი ინტელექტუალური ბაზისი მოიცავდა: უმაღლეს მუსლიმურ (ხოჯა, ყადი) და იურიდიულ განათლებას, ფილოსოფიის ცოდნასა და კერძო ადვოკატად მუშაობის გამოცდილებას.

თურქეთის ხელისუფლება რასიყ ბერიძეს ნდობას უცხადებდა, მაგრამ მისთვის რელიგიაზე მაღლა სამშობლო იდგა. მას ეროვნული ინტერესებისათვის არასოდეს უღალატია და როცა დადგა ამის საჭიროება, მან საქმით დაამტკიცა სამშობლოსადმი ერთგულება.

აჭარის არ საარქივო სამმართველოში, რელიგიური კულტების საბჭოს რწმუნებულთა ფონდში დაცულია მრავალმხრივ საინტერესო დოკუმენტები, რომლებშიც წარმოჩენილია რასიყ ბერიძის საქმიანობასთან დაკავშირებული საკითხებიც. როგორც ცნობილია, საბჭოთა იმპერიის პერიოდში საკავშირო აღმასრულებელ ხელისუფლებასთან ჩამოყალიბდა რელიგიური კულტების საბჭო, რომელიც აკონტროლებდა რელიგიური ცხოვრების ყველა სფეროს. საბჭოს ჰყავდა რწმუნებულები მოკავშირე და ავტონომიურ რესპუბლიკებში, ასევე ოლქებში. ისინი ვალდებულნი იყვნენ ყოველკვარტალურად წარედგინათ დეტალური ანგარიში შესაბამისი ზემდგომი უწყებისათვის რელიგიური თემებისა და ორგანიზაციების საქმიანობის, მრევლთა რაოდენობის, რელიგიური

რიტუალების შესრულების, სამლოცველოების გახსნასთან დაკავშირებული მოთხოვნების და სხვა საკითხების შესახებ. ბოლო დრომდე ეს მასალები განეკუთვნებოდა საიდუმლო დოკუმენტების ნუსხას. ამჟამად მოხდა მათი გამოსაიდუმლოება, რამაც მოგვცა შესაძლებლობა რასიყ ბერიძე დაგვეჩვენა არა მხოლოდ როგორც რელიგიური ფიგურა, არამედ როგორც **დიპლომატი და ეროვნული მოღვაწე**, რომელმაც ურთულეს პერიოდში შეძლო აჭარის მოსახლეობის სულიერი და ეროვნული იდენტობის დაცვა. ეს დოკუმენტები საუკეთესო წყაროა იმის გასაგებად, თუ როგორ უმკლავდებოდნენ პროგრესულად მოაზროვნე ადამიანები საბჭოთა რეპრესიულ მანქანას. ბოლშევიკური ხელისუფლება რელიგიას "ოპიუმად" მიიჩნევდა, თუმცა მეორე მსოფლიო ომის პერიოდიდან სტრატეგია შეცვალა და კონტროლის მექანიზმად რელიგიური კულტების საბჭო გამოიყენა. რწმუნებულთა ყოველკვარტალური ანგარიშები იყო ერთგვარი **"თვალთვალის დღიურები"**, სადაც ფიქსირდებოდა არა მხოლოდ რიტუალები, არამედ სასულიერო პირთა განწყობებიც. რ. ბერიძე, როგორც ყადი, ბოლშევიკური სისტემის ნაწილი იყო, მაგრამ რომ იგი ამ პლატფორმას **ეროვნული ინტერესების** დასაცავად იყენებდა. ეს დასტურდება საარქივო მასალებიდანაც. ამასთან, რ. ბერიძე იყო **ხიდი კულტურებს შორის**. სტამბოლში მიღებული საერო და სასულიერო განათლება მას აძლევდა საშუალებას, ყოფილიყო "კვალიფიციური იურისტი" რელიგიურ სამოსში, რაც საბჭოთა ჩინოვნიკებისთვის რთულად სამართავ ფიგურად აქცევდა. რწმუნებულთა ჩანაწერებში ხშირად ჩანს მისი "არასაიმედოობა" საბჭოთა იდეოლოგიისთვის, რადგან მისი ამოსავალი წერტილი ქართველ მუსლიმთა და ქრისტიანთა ფიზიკური ერთობა იყო.

რელიგიური კულტების საბჭოს რწმუნებულთა ანგარიშებიდან ირკვევა, რომ 1940-იანი წლებისათვის ბათუმში არსებობდა შემდეგი **„რეგისტრირებული“** რელიგიური საზოგადოებები:

1. მუსლიმანთა საზოგადოება მეჯლისი, რომელსაც ჰქონდა თავისი სამლოცველო სახლი ჩკალოვის ქუჩაზე (კულტმსახურები: დანდალოელი რესიყ ბერიძე - ყადი, ხელვაჩაურელი მემედ აბულაძე - იმამი, ბათუმელი ისმაილ მიქელაძე - მოეზინი, იმამის თანაშემწე, ურეხელი მემედალი დიასამიძე - მოლარე. საზოგადოებას ჰყავს 5-კაციანი გამგეობა (მეჩეთს ეკავა 200 კვ. მ. ფართობი და შეფასებული იყო 50 ათას მანეთად. იგი ხელახლა ამოქმედდა 1946 წლიდან, თუმცა საარქივო დოკუმენტების მიხედვით არ ჰქონდა გადახდილი მიწის რენტა (1 კვ. მ. 15 კაპიკი) და შენობის გადასახადი (500 მანეთი წელიწადში), ამიტომაც დაუკისრებიათ ორი წლის გადასახადის გადახდა 1060 მანეთის ოდენობით (ასს ცსა, ფ. ი-977, ა. 1, ს. 20, ფურც. 9)

2. ქართველ ებრაელთა რელიგიური საზოგადოება, ჰქონდა თავისი სამლოცველო სახლი ელექტრონის ქუჩაზე;

3. „ევანგელისტ-ხრისტიან-ბაპტისტები“, დაქირავებული ჰქონდათ სამლოცველო სახლი გორკის (ეხლ. ზურაბ გორგილაძის) ქუჩაზე;

4. ბათუმისა და სოუქ-სუს მოქმედი ეკლესიები (ასს ცსა, ფ. ი-977, ან. 1, ს. 21, ფურც. 1) დოკუმენტში წარმოდგენილია ბათუმის რელიგიური დაწესებულებების ხელმძღვანელთა სია და დემოგრაფიული მონაცემები. საარქივო დოკუმენტების მიხედვით მეჩეთის ყადი რასიყ ბერიძე დაბადებულია 1873 წელს (ასს ცსა, ფ. ი-977, ან. 1, ს. 19, ფურც. 20), თუმცა მისი შთამომავლების საოჯახო ჩანაწერების მიხედვით რასიყ ბერიძის დაბადების თარიღად დასახელებულია 1868 წელი, დაბადების ადგილი - სოფელი გორგიული, ქედის რაიონი). იმდროინდელი ვითარებიდან გამომდინარე, ხშირი იყო შემთხვევები, როცა ოფიციალური დოკუმენტები (1873 წ.) და საოჯახო გადმოცემები (1868

წ.) ერთმანეთს არ ემთხვევოდა. ოჯახური მეხსიერება, როგორც წესი, უფრო ზუსტად ინახავს ასეთ დეტალებს, მით უმეტეს, როცა საქმე ეხება ადამიანს, რომელმაც 100 წელზე მეტს ხანს იცოცხლა.

რ. ბერიძე ადრე დაობლებულა. დაქვრივებიდან ორი წლის შემდეგ დედა გათხოვილა და პატარა რასიციც თან წაუყვანია. მამინაცვალის კეთილშობილი კაცი აღმოჩნდა. იგი განრისხებულა სოფლის ცენტრში ხალხთან მოსაუბრე სოფლის მოლაზე, რომელსაც საჯაროდ აღუნიშნავს პატარა რასიციის გონიერება და უთქვამს: „**ღვიძლი მამა რომ ყავდეს, მისგან კაცი გამოვიდოდაო**“. გულმოსულს ეს შეურაცხყოფად მიუჩნევია და გადაუწყვეტია რასიციის სასწავლებლად გაგზავნა. მამინაცვალს გაუყვია პირუტყვი და 16 წლის ახალგაზრდა სტამბოლში გაუგზავნია. ისტორიულად, ეს ფაქტი ხაზს უსვამს აჭარაში არსებულ მაღალ მორალურ სტანდარტს - მამინაცვალმა პირუტყვი გაყიდა (რაც იმ დროს დიდ ქონებას ნიშნავდა), რათა გერისთვის განათლება მიეცა. წარმოდგენილ ინფორმაციასა და საარქივო მონაცემებში ნათლად ჩანს რასიცი ბერიძის, როგორც პიროვნების, ჩამოყალიბების საწყისები. აქ იკვეთება ბედისწერის საინტერესო შემობრუნება: შეურაცხყოფა, რომელიც მამინაცვალმა მიიღო, იქცა უდიდეს სტიმულად, რამაც პატარა რასიცი გზა გაუხსნა განათლებისკენ.

განათლებისაკენ მიმავალი გზა იმ პერიოდში სტამბოლს უკავშირდებოდა. იმ პერიოდში სტამბოლი ქართველი მუსლიმებისთვის მართლაც იყო "ფანჯარა განათლებისკენ". იქ მიღებული ცოდნა ხშირად ხდებოდა საფუძველი ქართული ეროვნული იდეების გაღვივებისა, რადგან ემიგრაციაში მყოფი ქართველები უფრო მძაფრად გრძნობდნენ ფესვებთან კავშირს.

რასიცი შესულა სასულიერო სასწავლებელში, ბინად კი ხანდაზმულ მასწავლებელთან გაჩერებულა. სასულიერო სასწავლებლის დამთავრების შემდეგ რასიცი სწავლა გაუგრძელებია სამართალმცოდნეობისა და ფილოსოფიის განხრით, შემდეგ კი კერძო ადვოკატად დაუწყია მუშაობა. 16 წლის ასაკში სტამბოლში წასვლა და იქ **სასულიერო, სამართლებრივი და ფილოსოფიური** განათლების მიღება მას უნიკალურ უპირატესობას აძლევდა. იგი დაბრუნდა არა მხოლოდ რელიგიური მოღვაწე, არამედ ევროპული ყაიდის ინტელექტუალი. სწორედ განათლებამ მისცა საშუალება რასიცი, რომ კანონი გამოეყენებინა, როგორც იარაღი. ფილოსოფიური განათლება მას ეხმარებოდა რელიგიის ჰუმანურ ინტერპრეტაციაში, სამართლებრივი ცოდნა კი აძლევდა საშუალებას, საბჭოთა ბიუროკრატიასთან "მათივე ენაზე" ელაპარაკა.

რასიციმ სტამბოლში 16 წელი გაატარა (რასიცი ბერიძის შთამომავალთა პირადი ჩანაწერები). იქ ყოფნის პერიოდში იგი ხშირად მოგზაურობდა ქართველებით დასახლებულ ქალაქებსა და სოფლებში, იმახსოვრებდა ტოპონიმებს, გვარ-სახელებს, ტრადიციულ-ყოფითი კულტურის საკითხებს, ათვალთვლებდა ქართულ ეკლესიებს, ნაეკლესიარებს, ციხეებს, ეძებდა ქართულ ფესვებს (რასიცი ბერიძის შთამომავალთა პირადი ჩანაწერები). ეს მიანიშნებს, რომ მისთვის ქრისტიანული მემკვიდრეობა ქართული იდენტობის განუყოფელი ნაწილი იყო, მიუხედავად მისი მუსლიმური აღმსარებლობისა. რასიცი ნანახისა და განცდილის შესახებ ჩანაწერებს მალულად აკეთებდა. ტოპონიმებისა და გვარ-სახელების ფიქსირება იმ პერიოდში დიდ რისკთან იყო დაკავშირებული. ეს ჩანაწერები მოგვიანებით გამოიყენა თურქეთის მიერ მიტაცებული მიწების დაბრუნებასთან დაკავშირებით პრესაში მის მიერ გამოქვეყნებულ წერილებში.

32 წლის ასაკში რასიცი სამშობლოში დაბრუნდა, დაოჯახდა (ცოლად შეირთო დიასამიძის ქალი, რომელთანაც 74 წლიანი თანაცხოვრების პერიოდში შეეძინა ხუთი შვილი). **74-წლიანი თანაცხოვრება** მიუთითებს აგრეთვე მის პიროვნულ მდგრადობასა და ტრადიციული ოჯახური ღირებულებებისადმი ერთგულებაზე. მისმა მეუღლემ მასთან ერთად გამოიარა ყველა ის ქარტახილი, რაც მეოცე საუკუნის აჭარას დაატყდა თავს.

სამშობლოში დაბრუნების შემდეგ რასიციმა დაიწყო **სასულიერო საქმიანობა** ქედისა და შუახევის სხვადასხვა სოფელში, მოგვიანებით კი **აჭარის ყადის** თანამდებობაზე. ეს იყო უმაღლესი რელიგიური და ხშირად სამართლებრივი პოზიცია რეგიონში. პარალელურად, იგი არჩეული იყო „ამიერკავკასიის მუსლიმანთა სასულიერო სამმართველოს“ წევრად, რაც ადასტურებს, მის მაღალ ავტორიტეტის აჭარისა და სრულიად საქართველოს ფარგლებს გარეთ.

სასულიერო საქმიანობისას რასიცი ბერიძეს ჰქონდა დაპირისპირებები რეგისტრირებულ მეჩეთში მოღვაწე ხოჯა-მოლებთან, რაც მისი პროგრესულობით იყო განპირობებული. პრაქტიკულად, ეს იყო **ორი მსოფლმხედველობის შეჯახება**: ძველი, დოგმატური ფანატიზმისა და ახალი, ეროვნულ-პროგრესული ხედვის.

ხელისუფლება ყოველდღიურად აკვირდებოდა მათ საქმიანობას. რწმუნებულის 1951 წლის ერთ-ერთი ანგარიშიდან ჩანს, რომ რასიცი ბერიძე **ორი** თვის განმავლობაში არ გამოცხადებულა სამსახურში ავადმყოფობის მომიზეზებით, რეალურად კი მეჩეთის მმართველებს შორის არსებული უთანხმოების გამო. ყად რასიცი ბერიძეს გადადგომაც გადაუწყვეტია და ბაქოში შეიხ ისლამთან განცხადების დაწერასაც აპირებდა ამასთან დაკავშირებით (ასს, ცსა, ფ. ი-977, ან. 1, ს. 23, ფურც. 13, 15), თუმცა წინააღმდეგობებს მორიდებია და წერილი აღარ გაუგზავნია. სამაგიეროდ ბაქოში წერილის გაგზავნა დაუსწრიათ მის მოწინააღმდეგეებს - მოეზინ მიქელაძეს და მოლარე დიასამიძეს, რის საპასუხოდაც ბაქოდან რასიცი ბერიძეს თხოვეს ახსნა-განმარტებას. ახსნა-განმარტებით ბარათში ჩანს რასიცი ბერიძის დამოკიდებულება რელიგიური აღმსარებლობის ცალკეული საკითხებისადმი. ჩანს, რომ იგი სავალდებულოდ არ მიიჩნევს რამაზანის მთვარეში მარხვას, რადგან „მუშამ რომ იმარხოს, სამუშაოს დააკლდება“. ამიტომ „რამაზანის მთვარეში მორწმუნეებს უფლება აქვთ ჭამონ ანუ სეფერი ქნან და სამაგიეროდ სხვა დროს იმარხონო“ (ასს, ცსა, ფ. ი-977, ან. 1, ს. 23, ფურც. 27). მისი თქმით, „უნდა მარხულობდნენ მხოლოდ 60 წლის ზევით მოხუცები, დანარჩენები კოლმეურნეობაში უნდა მუშაობდნენ და მარხვამ ხელი არ უნდა შეუშალოს მუშაობას. მოხუცებს სეფერი (შეღვათი) აქვთ მარხვისას, ისევე როგორც ავადმყოფებსო“ (ასს, ცსა, ფ. ი-977, ან. 1, ს. 23, ფურც. 27). ე.ი რასიცი ცდილობს **დაიცვას მარხვისა და შრომის ბალანსი**. ნიშანდობლივია, რომ ეს ღვთისმოსავი კაცი თავად არ მარხულობდა, ღვინოსაც ზომიერად სვამდა და მის შვილს ოსმანს საკარმიდამო მიწაზე ვენახიც კი მოაშენებინა (რასიცი ბერიძის შთამომავალთა პირადი ჩანაწერები). ეს მიანიშნებს იმაზე, რომ მისთვის **ქართული ყოფა და ვაზის კულტურა** უფრო ახლოს იყო ადამიანურ ბუნებასთან, ვიდრე მკაცრი რელიგიური აკრძალვები. იგი ცდილობდა, მუსლიმანი ქართველი არ დაპირისპირებოდა თავის ისტორიულ ფესვებს.

რასიცი ბერიძე აქტიურად იცავს **ქალთა უფლებებს და გამოდის ჩადრის ტარების** წინააღმდეგაც. მისი აზრით „ქალების 90 პროცენტი ჩადრს ატარებს, რასაც მუსლიმანური საზოგადოება არ ითვალისწინებს“-ო, ამბობდა იგი და მას „ძველი ხოჯების მოგონილს“ უწოდებდა (ასს, ცსა, ფ. ი-977, ან. 1, ს. 23, ფურც. 13). ამიტომაც გადაუწყვეტია „ლექტორობა“ - აგიტაცია ჩადრის ტარების წინააღმდეგ. რასიცი ბერიძე, ანგარიშს უწევდა დროის მოთხოვნებს და ცდილობს რეალობასთან ადაპტირებას. ამიტომაც ყოფს ხოჯებს „ძველებად“ და „ახლებად“ და ცდილობს „მორწმუნეებში შეგნების შეტანას“. სწორედ

ამიტომ, ზოგიერთი ფანატიკოსი ხოჯა თუ მოლა განუდგა რასიყ ბერიძეს და იგი „უღმერთოს“ სახელით მონათლეს.

რელიგიური რიტუალების შესასრულებლად მეჩეთის მსახურს სჭირდებოდა შესაბამისი მოწმობები. ზოგჯერ ასეთ „მოწმობებს“ თვითნებურადაც გასცემდნენ. 1947 წ. ყად რასიყ ბერიძეს თვითნებურად გაუცია ასეთი დოკუმენტი ხულოს, ქედის, ქობულეთისა და ბათუმის რაიონებში „ყირხისა და თარავის ლოცვების“ შესასრულებლად. რწმუნებულის მოთხოვნით ყადს ეს მოწმობები ჩამოურთმევია (ასს, ცსა, ფ. ი-977, ან. 1, ს. 23, ფურც. 14). მიცვალებულის ლოცვების ჩამტარებელთა შორის დასახელებულია „**მველი ხოჯა და მველი**“ მუეზინი მიქელაძე.

საარქივო დოკუმენტებში საუბარია „**სუნეჩების მოქმედების გახშირებაზე**“, რასიყ ბერიძე კი სავალდებულოდ არ მიიჩვევს წინდაცვეთას. იგი მორწმუნეებს განუმარტავდა, რომ „ბავშვის დასუნნეთვა სავალდებულო არ არის“. არც მუსულმანური სახელის ქართული სახელით შეცვლას მიიჩნევს ცოდვად, რაც ისლამურ რელიგიაში ეროვნული ნიშნების აშკარა გამოხატულებაა. იგი ყველაფერს აკეთებს ქართული ცნობიერების გაძლიერებისათვის.

სწორედ აღნიშნული პოზიციის გამოხატულებაა ის დაპირისპირებები, რომელიც არსებობდა მასა და მოეზინ მიქელაძეს, ასევე იმამ აბულაძეს შორის. რასიყ ბერიძის "დანაშაული" კონსერვატორთა თვალში მისი მეტისმეტი ლიბერალიზმი და პრაგმატიზმი იყო.

დაპირისპირება მხოლოდ თეოლოგიური ხასიათის არ ყოფილა. მას ჰქონდა მატერიალური და ადმინისტრაციული საფუძვლებიც. ეს წინააღმდეგობები კიდევ უფრო გამწვავდა, როცა რასიყ ბერიძეს სხვებზე უფრო მეტად შეუმცირეს ხელფასი (350 - დან 100 მანეთამდე). ისინი ბრალს სდებდნენ ბერიძეს „მუსლიმანობის გაადვილებაში“, რასაც შედეგად მოყვა მრევლის და შესაბამისად შემოსავლების შემცირება. ამიტომ შეეცადნენ „ყიზილბაში, ურწმუნო ხოჯის“ რასიყ ბერიძის თავიდან მოშორებას. ის ფაქტი, რომ რასიყ ბერიძეს „ურწმუნო ხოჯის“ სახელით ნათლავდნენ რადიკალი სასულიერო პირები, მისი **პროგრესულობის უტყუარი დადასტურებაა**. იგი იყო ადამიანი, რომელიც რელიგიას ხედავდა არა როგორც გამყოფ ხაზს, არამედ როგორც ეროვნული თვითმყოფადობის შენარჩუნების საშუალებას.

ცხადია, რ. ბერიძეც შეეცდებოდა თავის დაცვას და მისთვის არასასურველი პირების გათავისუფლებას. ამიტომაც დასვა მოლარე დიასამიძის გათავისუფლების საკითხი (ასს, ცსა, ფ. ი-977, ან. 1, ს. 19, ფურც. 22).

საარქივო დოკუმენტებიდან ირკვევა, რომ მოანგარიშე დიასამიძის გათავისუფლებით დაინტერესებული არიან რელიგიური კულტების საბჭოს რესპუბლიკური და საოლქო რწმუნებულები. რესპუბლიკური რწმუნებულის დ. ქორიძის ი. ტუნაძისადმი (რწმუნებულის აჭარაში) გაგზავნილ წერილში აღნიშნულის შესახებ განსაკუთრებული ყურადღება გამახვილებული. მალე ამ „გაიძვერა“ (ასეა მოხსენებული წერილში) დიასამიძისათვის შეუთავაზებიათ კიდევ აღმოსავლეთ საქართველოს ყადის თანამდებობაზე გადასვლა. ქურიძე მხარს უჭერს მიქელაძის და აბულაძის მოშორებასაც, ოღონდ ეს ისე უნდა განხორციელებულიყო, რომ „ხელისუფლების ხელი არ ჩანდესო“ (ასს, ცსა, ფ. ი-977, ან. 1, ს. 19, ფურც. 23). 1948 წელს დიასამიძე მართლაც გადაუყვანიათ სხვაგან ყადის თანამდებობაზე (ასს, ცსა, ფ. ი-977, ან. 1, ს. 17, ფურც. 4).

რასიყ ბერიძე სასულიერო საქმიანობას მოხერხებულად უთავსებდა საზოგადოებრივ საქმიანობასაც. მას გამოუქვეყნებია არაერთი მნიშვნელოვანი საგაზეთო პუბლიკაცია საზოგადოებრივი ცხოვრების აქტუალურ საკითხებზე, უპირატესად თურქეთში მცხოვრები ქართველების ტრადიციული ყოფისა (ახალი წლის რიტუალი, მჭადზე ჯვარის დასმა, კვერცხის წითლად შეღებვა, ქართული ენის შემონახულობა და ა. შ.) და ქართული მიწების დაბრუნების საკითხებზე.

რასიყ ბერიძის ურთიერთობა საბჭოთა პოლიტიკურ ელიტასთან და მისი პუბლიცისტური მოღვაწეობა ერთ-ერთი ყველაზე იდუმალი და საინტერესო ფურცელია მის ბიოგრაფიაში. იგი ახერხებდა, რომ რელიგიური პლატფორმა ეროვნული ინტერესების ტრიბუნად ექცია. საოჯახო გადმოცემები და ჩანაწერები ინახავს ფაქტებს, რომლებიც მიანიშნებს, რომ რასიყ ბერიძის ავტორიტეტს ანგარიშს თავად კრემლშიც უწევდნენ. გადმოცემით, მისი ნაწერები სტალინსაც კი გამოუყენებია (რასიყ ბერიძის შთამომავალთა პირადი ჩანაწერები). საოჯახო ჩანაწერებიდან ჩანს, რომ რ. ბერიძეს მეორე მსოფლიო ომის წლებში სტალინისაგან მიუღია წერილი: „ილოცეთ ჩვენი გამარჯვებისათვისო“. ეს არ იყო მხოლოდ რელიგიური თხოვნა. ეს იყო ამავე დროს პოლიტიკური გზავნილიც.

რ. ბერიძე არ იყო ჩაკეტილი რელიგიურ წრეში. მას ახლო ურთიერთობა ჰქონდა ცნობილ საზოგადო მოღვაწე ზაქარია ჭიჭინაძესთან, ასევე ს. ჯანაშიასთან და ნ. ბერძენიშვილთან. საოჯახო ჩანაწერებში არაერთი საგულისხმო ისტორიული ფაქტია დაფიქსირებული, რომელიც რასიყ ბერიძეს მოუყვლია მისი შვილიშვილის **ნოდარ ბერიძისათვის**. ერთ-ერთი ჩანაწერის მიხედვით სტალინს თურქი მწერლის ნაზიმ ჰიქმეთისათვის შეუთავაზებია ომისშემდგომი დემოკრატიული თურქეთის პრეზიდენტობა იმ პირობით, თუ თურქეთის ქართველებს მიეცემოდათ ავტონომია, შედეგ კი რეფერენდუმის საფუძველზე ისტორიული ქართული მიწაწყალი დაუბრუნდებოდა დედა სამშობლოს. ბერიძე ამ პროცესების აქტიური გულშემატკივარი იყო. საინტერესოა ჰიპოთეზა თურქეთის ქართველებისთვის ავტონომიის მინიჭებაზე, რაც შემდგომ "მშვიდობიანი რეინტეგრაციის" გეგმის ნაწილი უნდა ყოფილიყო. ჩანაწერის მიხედვით ასეთი პოლიტიკა უნდა გატარებულიყო აზერბაიჯანშიც - საინგილოს დაბრუნების მიზნით (რასიყ ბერიძის შთამომავალთა პირადი ჩანაწერები). რასიყ ბერიძისთვის უდიდესი ტრაგედია აღმოჩნდა ნიკიტა ხრუშჩოვის გადაწყვეტილება, რომელმაც ოფიციალურად თქვა უარი თურქეთისადმი ტერიტორიულ პრეტენზიებზე. იგი ხრუშჩოვს წყევლით მოიხსენიებდა და მის ამ ნაბიჯს „**უზნეობის ზენიტს**“ უწოდებდა, რადგან თვლიდა, რომ ამით სამუდამოდ დაიკარგა ისტორიული სამართლიანობის აღდგენის შანსი. ბერიძის რეაქცია ხრუშჩოვის პოლიტიკაზე აბსოლუტურად ლოგიკურია მისი პატრიოტული გადასახედიდან. 1953 წელს, სტალინის სიკვდილის შემდეგ, საბჭოთა კავშირმა ოფიციალურად განაცხადა, რომ თურქეთის მიმართ ტერიტორიული პრეტენზიები აღარ გააჩნდა. ბერიძისთვის, რომელმაც მთელი ცხოვრება ამ მიზანს შეაღია, ეს იყო **პირადი და ეროვნული ტრაგედია**. რასიყ ბერიძის ფენომენი იმაში მდგომარეობს, რომ მან შეძლო საბჭოთა რეჟიმის პირობებშიც კი ყოფილიყო "ქართული საქმის" რწმუნებული. მისი წყევლა ხრუშჩოვის მისამართით დღეს აღიქმება როგორც გულწრფელი პატრიოტის სასოწარკვეთა, რომელმაც დაინახა, როგორ გაიწირა ათწლეულების ბრძოლის შედეგი ერთი პოლიტიკური ჟესტით.

რასიყ ბერიძე იყო მკაცრი, მაგრამ უაღრესად კაცთმოყვარე და სამართლიანი პიროვნება. იგი „ლეშად“ მოიხსენიებდა ყველა იმ ადამიანს, რომელიც სიმართლეს უღალატებდა და ბოროტებისაკენ გადაიხრებოდა. სამართლიანობასთან ერთად იგი იყო ყველას ჭირისა და ლხინის მოზიარე, ქვრივ-ობოლთა და ღარიბთა ქომაგი. მან თავად შეამცირა სოფლის მეურთისათვის შესაწირი გადასახადების რაოდენობა დანდალოში ხოჯის მოვალეობის შესრულების დროს. მან ითავა აგრეთვე სოფლის ობოლი ბავშვების მეურვეობა, რამაც ერთობ გააღიზიანა სოფლის ბეგები. ერთხელაც, საკარმიდამო მიწაზე

მუშაობის დასრულების შემდეგ, შებინდებისას სახლში დაბრუნებულს ვიღაცამ ესროლა. მთვარიანი ღამე იყო. სროლა რამდენჯერმე განმეორდა. რასიყი ფეხში დაიჭრა და დიდი მუხის ფულუროში დამალვა მოახერხა, ჭრილობა პერანგით შეიხვია და რევოლვერმომარჯვებული მთელი 2 საათის განმავლობაში ელოდა თავდამსხმელს, რომლებიც უკვე გაქცეულიყვნენ. რასიყმა ხოხვით შეძლო მეზობლის ა. ბერიძის სახლამდე მისვლა. ხმა გავრცელდა - უსამართლობის წინააღმდეგ ბრძოლის გამო დაესხნენ თავსო (ფუტკარაძე, სალაძე, 2014:77-84).

რასიყ ბერიძე გარდაიცვალა 1974 წელს, 106 წლის ასაკში. 3 თვე შემდეგ გარდაიცვალა მისი მეუღლე, სათნო, კეთილი და მაღალზნეობრივი ქალბატონი. ისინი მოესწრნენ შვილებს, შვილიშვილებს, შვილიშვილის შვილებს და შვილთა შვილის შვილებსაც (შთამომავალთა საერთო რაოდენობა 100-ს აჭარბებს), მაგრამ ვერ ასრულდა მისი ოცნება, ქართული მიწების დედა სამშობლოსთან დაბრუნება, რაც გამოიხატა კიდეც 1945 წ. 28 დეკემბერს გაზეთ „კომუნისტი“ გამოქვეყნებულ წერილში - „**თურქმა მოძალადეებმა უნდა დაგვიბრუნონ ჩვენი მიწა-წყალი**“. ეს არ იყო მხოლოდ ლოზუნგი, ეს იყო მეცნიერულად და ისტორიულად დასაბუთებული პოზიცია. ომისშემდგომ პერიოდში (1945-1953) საბჭოთა კავშირს მართლაც ჰქონდა ოფიციალური პრეტენზია თურქეთის მიმართ (არტაანი, ყარსი). ბერიძე ამ პროცესის იდეოლოგიურ დასაბუთებაში მონაწილეობდა.

ამრიგად, რასიყ ბერიძის მოღვაწეობა არის უნიკალური მაგალითი იმისა, თუ როგორ შეიძლება რელიგიურმა ლიდერმა შეინარჩუნოს ეროვნული მრწამსი და პროგრესული აზროვნება ტოტალიტარული რეჟიმის პირობებში. მისი ცხოვრება ამტკიცებს, რომ აჭარაში ისლამი არ აღიქმებოდა ქართველობის საწინააღმდეგო ფენომენად, არამედ რ. ბერიძის მსგავსი ადამიანების წყალობით, იგი იქცა თვითმყოფადობის დაცვის ერთ-ერთ მექანიზმად. მისი პიროვნება წარმოადგენს ხიდს ქართულ ქრისტიანულ წარსულსა და მუსლიმურ აწმყოს შორის, რაც საბოლოო ჯამში ემსახურებოდა ერთიანი ქართული სულიერი სივრცის შენარჩუნებას. მისი 106-წლიანი ცხოვრება დარჩა პატიოსნების, ურყევი ნებისა და სამშობლოსადმი უანგარო სიყვარულის სიმბოლოდ.

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა

ასს, ცსა, ფ. ი-977, ან. 1, ს. 17, ფურც. 4;

ასს ცსა, ფ. ი-977, ან. 1, ს. 19, ფურც. 9, 20, 22;

ასს ცსა, ფ. ი-977, ა. 1, ს. 20, ფურც. 9;

ასს ცსა, ფ. ი-977, ან. 1, ს. 21, ფურც. 1;

ასს, ცსა, ფ. ი-977, ან. 1, ს. 23, ფურც. 13, 14, 15, 27;

ბერიძე, რ. (1945). თურქმა მოძალადეებმა უნდა დაგვიბრუნონ ჩვენი მიწა-წყალი. გაზ.

„კომუნისტი“, 1945 წ. 28 დეკემბერი;

ფუტკარაძე, თამაზ. სალაძე, გურამ. (2014). შტრიხები რასიხ ბერიძის ბიოგრაფიისათვის,

არხეონი - VII, თბილისი.

რასიყ ბერიძის შთამომავალთა პირადი ჩანაწერები.

REFERENCES

ass, tssa, p. i-977, an. 1, s. 17, purts. 4;

ass tssa, p. i-977, an. 1. s. 19, purts. 9, 20, 22;

ass tssa, p. i-977, a. 1, s. 20, purts. 9;

ass tssa, p. i-977, an. 1, s. 21, purts. 1;

ass, tssa, p. i-977, an. 1, s. 23, purts. 13, 14, 15, 27;

beridze, r. (1945). turkma modzaladeebma unda dagvibrunon chveni mits'a-ts'qali. gaz. „*k'omunist'i*“, 1945 ts'. 28 dek'emberi;

put'k'aradze, t. saladze, g. (2014). sht'rikhebi rasikh beridzis biograpiisatvis, *arkheioni - VII*, tbilisi. rasiq beridzis shtamomavaltა p'iradi chanats'erebi.